

BARANYAI LÁSZLÓ

Csinszka

ADY ENDRE ÉS MÁRFFY ÖDÖN FELESÉGÉNEK,
BABITS MIHÁLY BARÁTNŐJÉNEK ÉLETE ÉS
HALÁLA

II., BEFEJEZŐ RÉSZ

HARMADIK LEVÉL

MINDEN ÚGY ELROMLOTT

*– hol késik az utolsó mámor? – aki helyemre áll – boldog házasság? –
– képek, versek – három Berta – a műzsaság lényege –*

Drága Úrfi, maga a legbölcsebb ember a világon. Legalább nyolc éve már, hogy az életem leírására sarkalt, én két részletet le is jegyeztem belőle, de aztán megsűrűsödtek a dolgaim, egyre halogattam, mikor lesz időm alaposan átgondolni és leírni a közvetkező adagot – nyolc év lett belőle. Azért mondom, hogy Maga a világ legokosabb embere, mert azóta többször is összefutottunk, de Maga nem tett szemrehányást, még csak említést se, hogy mikor jön a következő rész, csak nézett rám, egy szót sem szólt... bennem meg egyre nőtt a szégyen meg a lelkifurdalás, úgyhogy, láthatja: itt a következő adag.

Az is nyugtathatta, hogy minél jobban telik az idő, annál több minden történik velem, annál érdekesebb lesz az írásom.

Maga azt írta a múltkor – ez a múltkor nyolc éve volt –, válaszul arra, hogy felbízattam: nyugodtan húzza meg, rövidítse a szövegemet, ha olyant talál benne, ami mások számára sértő lehet... Maga azt válaszolta, hogy nem hagyja ki a másokat sértő kirohanásaimat a könyvből, legfeljebb átírja, finomítja őket. Ezentúl legyen elővigyázatosabb; elég, ha csak körülírom a dolgokat, nem kell mindent kimondani. De azért maradjak őszinte, találjam meg az egyensúlyt az udvariasság és az igazmondás között. S hogy a régi leveleimet is vissza fogja adni, nézzem át és módosítsam őket, mert érdemes közreadni őket.

Ha valaki részese a sorsomnak, akkor az csakis Maga, drága Pista bácsi. Mindkét házasságomat Maga celebrálta le; először Bandival, aztán szűk két évvel később Dödivel. A Maga áldott jó természetével mindként fiúval kiváló kapcsolatot sikerült ápolnia, Dödinek ma is segíti a fővárosi képeladásait.

Kedves Úrfi, ne lepődjön meg, ez a levél kissé más lesz, mint amit várt. Azt kérte, és én azt ígértem Magának, hogy sorra veszem az életem állomásait, de rájöttem: nem így akarom csinálni. Már a korábbi levelemben sem így tettem: írtam, ami az eszembe jutott. És elhatároztam, mert nekem így könnyebb, hogy ezentúl is így fogok tenni: arról számolok be Magának, ami éppen az eszembe jut, amit fontosnak tartok. De ne aggódjon: a végén, miután az összes Magához intézett levelemet megkapta, ki fog rajzolódni az életútam, amely így talán pontosabb és érzékletesebb is lesz, mintha csak szigorúan kipipálnám a fontosabb eseményeket. A pontos adatoknak, tényeknek és időpontoknak sem megyek utána – azokat Maga majd kinyomozza és beilleszti az élet-regényembe. Ha akarja, még segíték is Magának.

Oh hol a vége – hol a vége? címet adtam egyik nemrég megjelent költeményemnek; itt az utolsó szakasza:

*Az ifjúságom nem volt család
A hajam selyme nem volt család
Szívem vére részegen omlott
És mégis minden úgy elromlott.
Gögös lettem, érinthetetlen
Halódó szívem rossz, kegyetlen.
Az erő, ami földre gázol
Hol késik az utolsó mámor?*

Ebből a levélből mindent megért, de talán ez a vers is elég hozzá.

Hazudnék, ha letagadnám, hogy a Missel való szakítás – nem, nem, szakításról szó sem volt, inkább csak csendes leszakadásról, saját úton tovább haladásról –, hogy a tőle való elválás után nem volt bennem egy kis bosszúvágy, amit a ráfordított időm és fáradságom hiábavalósága miatt éreztem. A határozatlanlankodása miatt, mialatt ő talán még mindig rólam álmodozott, én már léptem is ki a kapcsolatból. Miután legalább egy hete nem jelentkezett, ezt írtam neki: „A régi, változatlan barátsággal jelentem, hogy a napokban megesküdtem Márffy Ödönnel. Új gazdámval nagyon meg vagyok elégedve. Nagyon jó kis lány vagyok és igyekszem lenni, rád pedig nem szüntem meg nagy szeretettel gondolni...”

Ami Miskát illeti: Ott egyen a fene, ahol vagy, gondoltam.

De Márffy kipécézése nem volt előre kiterelve.

Elmondom röviden, miként esett a dolog.

Dödi már Bandi életében is sokat jár fel hozzánk a Veres Pálnéba, vettünk is tőle egy képet. Amelynek a kifizetését, jegyzem meg mellékesen, a Bandi élete végéig elodázta, és ki az az érzéketlen vadbarom, aki a vevő halála után az özvegyétől elkéri az árat? Aztán mikor már egyedül voltam – azt mondta, hogy a sok léhűtő miatt nem szeret feljárni –, nem jött. Egyszer megláttam az utcán, utánaszaladtam, hátulról megfogtam a kezét.

– Hé, maga utál engem? Hogy egyedül vagyok, már nem is jön?

– Dehogyan utálok –, mondta ő. – Sőt!
– Hát akkor miért nem jelentkezik? Bármikor feljöhet hozzánk, pontosabban hozzám.

– Vegyem ezt hívásnak? – kérdezte. Rögtön életre kelt a férfiúi önteltsége.
– Nyugodtan veheti.

Feljött, és a tea után megkérte a kezemet.

Ő ugyan úgy emlékszik, hogy én kérdeztem meg tőle: nem akar-e feleségül venni.

– Akárhogy is volt – mondtam neki –, te valamit válaszoltál erre. Arra is emlékszel, hogy mit?

– Azt, hogy akarom. Vagyis, hogy akarlak.

– Feleségül is vettél. Én csak kimondtam, amivel te, mulya ember létedre, sokára jöttél volna elő. Olyan rosszul jártál vele?

Dödi csak hallgatott erre, végül a fejét rázta.

– Akkor meg minek erről annyit beszélni? – zártam le a kérdést.

Megpillantottam az utcán az ipsét, hopplá! gondoltam, ez látszatra átlagos fickó, de egyébiránt egy festőzseni.

A Bandinak sok festő barátja volt, de ő maga inkább a személyükhöz kötődött, nem a képekhez. Minden egyes modell-ülés kinszenvedés volt neki.

Dödin az első percben látszott, hogy a festés megszállottja, soha nem fogja úgy elhagyni magát, mint Babits tette, és tönkre sem teszi magát, mint Ady. És nem mellékesen, egy egészséges és okos, szép kisbabát tud majd csinálni nekem. Különbösen nem is tűnt átlagosnak, mert magas és elegáns, büszke arcú férfi volt; hozzánk, a Veres Pálné utcába, elegáns huszártiszti egyenruhában – mert a háborúban haditudósítóként, pontosabban rajzolóként be volt hívva – járt fel. A két festő-fejes, Rippl-Rónai és Kernstok egyaránt nagy véleménnyel volt róla, tagja, sőt hangadója volt a legprogresszívabb festői tömörülésnek, a Nyolcoknak, ugyanúgy, vagy talán még könnyedebben, színpompásabban festett, mint példaképe, Cezanne.... ráébredtem: ez egy figyelemre méltó ember! Ráadásul mindig is imponált a magabiztossága és a határozott fellépése.

A költők versei, amint megjelennek, hatnak, azonnal vihart kavarnak. Ha valaki tud erről valamit, akkor az Ady hitveseként én tudok. Nagyváradon egyszer le is csukták. A festőkkel más a helyzet. Hiába ugyanoly progresszív gondolkodásúak, mint a költők – jelzem, a két társaság ilyen-olyan barátságok és egyéb kapcsolatok révén alaposan össze van gabalyodva –, a képek nem fejtenek ki azonnali hatást. Az elkészültük után az alkotóik hosszasan csócsálgatják, javítgatják, míg végre kiálítható állapotba kerülnek, a kritikusok kifejtik a véleményüket róluk, aztán előbb az újságokban, rissz-rossz nyomással, később a művészeti lapokban, azokban már élvezhető küllemben jelennek meg... és sokkal később és szórtabban kezdenek el hatni, mint a versek vagy egyéb írások.

Kedves Úrfi, ne higgye, hogy a Márffyval való házasságom előtt nem tettem fel magamnak a kérdést, hogy érdemes-e harmadszor is újra próbálkozni? Egymás után végigcsinálni az unalmas, mindennapi tennivalókat, vagy pedig kiszállni a verkleiből.

Ami a költészetet illeti: nekem, mint Ady özvegyének szerencsém volt, mert amit papírra vettem, rögtön lehozták. A Bandi regényes élete és halála miatt az emberek énám is kíváncsiak voltak; ki az a fiatal lány, akivel az istenük együtt élt.

Csakhogynem is tudom, hogyan vagyok a verseimmel. Az ember egyrészt büszke arra, amit pillanatnyi ihletből, vagy fáradságos munkával sikerült összehoznia, másrészt meg néha szégyelli ezeket a költeményeket, mert, ha valaki, ő tudja a legjobban, hogy egy zseni hatása érződik rajtuk, egy olyan zsenié, akivel együtt élt. Furcsamód, azokon meg különösen, amelyeket akkor írtam, amikor a verseit már ismertem, de őt magát még nem. Örüljek, hogy megjelennek, vagy szégyelljem őket? Többnyire restelkedem miattuk, de azért büszke vagyok, ha nyomtatásban látom őket.

A tanítómról meg a nagyapámról szóló novellák még úgy-ahogy elmentek, bár azokra is ráfért volna a csiszolás. Idő kellene még, hogy új csucsai történeteket hozzak létre – ahogy Maga szokta mondani, drága Úrfi: Sitzfleisch. Az állandóan kötekedő, minden kákán csomót kereső felfogással felfigyelek az igazságtalanságra; persze, ehhez nem ártana levetkőznöm a modorosságaimat. Az írás is egy szakma, amihez nemcsak tehetség, hanem türelem is kell. Az Athenaeum erdélyi írásokat kér, de egyelőre még a körvonalát sem látom annak, amit megírhatnék.

Ami a festészetet illeti: mialatt Kernstok a vörösök alatt vállalt szerepe miatt Bécsben meg Párizsban volt száműzetésben, a verőcei művésztelepén, amit Bandira bízott, nagy nevekkel voltam együtt, én is festegettem, s jódarabig abban a hitben éltem, hogy hamarosan belőlem is ismert művész lesz. Csakhogynem, miután visszatért, Stoki azt mondta, hogy még tanulnom kell, rutinszerzésre nem évek, hanem évtizedek szükségeltetnek.

Mi van akkor – tettem fel magamnak a kérdést –, ha a tehetségemet nem a saját festői karrierem, hanem Dödié szolgálatába állítom? Állandóan engem rajzol és fest, annyi képet csinált már rólam, főként kint a kertben, hogy az utóbbi éveket Csinszka-korszaknak nevezi az életében; így is tette közzé egy róla készült újságcikkben. S ott volt mellette, egy virággal borított fa alatt az aktom. Rengeteg embert ismerek, jók a kapcsolataim – ha nemcsak ő, hanem én is dedikálom a képeit, talán jobban eladhatók.

Ezen még gondolkodom, még velem sem beszéltem erről – Maga hall róla először.

Maga a Vonyica gyerekéről, fogadok, sem sokat tud, csak látta imitt-amott szaladgálni a házban, mikor nálunk volt. Talán Vonyicáról sem, csak azt érzékeli, hogy a házban segít nekem főzni, rendet tartani, takarítani. Ha, mikor kérem, behozza nekünk a kávé vagy a teát. Kis, román lányka volt még, nálam alig két esztendővel idősebb, akit a nagymama a faluból hívott fel a csucsai kastélyba segíteni, de olyan igyekvőnek és tisztességesnek bizonyult, hogy úgy döntöttünk, ott tartjuk. Saját szobát kapott, tiszta ruhát, életében nem volt olyan jó dolga, mint nálunk. Aztán magunkkal hoztuk Budapestre is, először a belvárosi lakásba, utána meg már velem jött ki ide az Istenhegy alá, mert a nagymama meghalt időközben, itt lett felnőtt, anyányi nő belőle, és itt neveli a balkézről való lányát, Bogyót, aki már teljesen magyar kislány.

Azt írtam: neveli?

Ketten neveljük.

Néha, mikor az anyja az ebédet készíti – bevallom, bár tudok főzni, nem vagyok egy mesterszakács – én foglalkozom vele. Bár a levelem elején az írtam, hogy eleinte még bíztam benne, hogy a Dödivel összejön majd a gyerek – nem jött össze. Pedig próbálkoztunk becsülettel. Így aztán saját gyerek helyett ő lett a nevelt lányom, én veszem neki az iskolakönyveket, füzeteket, plajbászt meg ceruzát, mindent, ami az iskoláztatásához kell. Nemsokára befejezi az elemi iskolát, ápolónővérnek szeretne kitanulni.

Ezerkilencszázhusz januárjában született; akkor még a Veres Pálné utcai lakásban laktunk. Három hónapra rá a nagymama meghalt. Ahogyan ez már dukál: egy halál – egy születés.

A nagyim halála, mint minden elmúlás, először megviselt, és megijesztett – hú, egyedül maradok Vonyicával, ráadásul a három hónapos babájával? –, de aztán megkönnyebbültem. Egyedül szinte ügyesebben el tudtam látni a feladataimat, mint vele. Nincs, aki hátráltasson, ossza az észet nekem. Már apám halálakor ráébredtem, mikor kicsúszott a száján, hogy „végre megszabadultam tőle”, hogy egész életét a vele, mármint a testvérel, az én apámmal való hadakozás hatotta át. A halálakor ugyan megjátszotta magát, a gyászba borult nővért alakította, de a miazmás kiszólásaival, amíg tudta, tovább rontotta a közérzetemet, s csak miután ő is elment, szabadultam fel teljesen.

Kezdem azzal, hogy azt már kisgyerekkoromban megtudtam tőle, hogy másik lánya kiköpött másom, s hogy vele személyesen is foglalkozik, s mint engem, nem ad be hideg s rideg nevelőintézetekbe. Sőt, még külföldre is elviszi kirándulni magával.

Többször elviszi? Engem is elvitt volna, csak ő nem engedett el. Úgy tudom, az volt apám elképzelése, hogy nemcsak hasonlóan öltöztet, hanem együtt is neveltet minket – ebből a nagymamám ellenállása miatt nem lett semmi. Megismerkedtem volna vele, de a nagymamán soha nem adott rá lehetőséget.

Nem értettem apámat, és bár konkrétan nem érzékelttem, csak az irántam érzett szeretetével tudom magyarázni, hogy mikor a nagymama ilyen ellenségesen állt hozzá, miért fizette Csucsá fenntartását, miért fizette a méregdrága a svájci neveltetésemet, és később az ellátásunkat? Amikor már Bandi is ott lakott velünk.

Noha kezdetben ellenkezett, elfogadta a házasságunkat. Erlesbeck Kamilla, akinek a házában érte a halál, azt mondja, hogy végnapjaiban a Nyugatot olvasgatta, Bandi költeményeivel barátkozott, készült a hónapokkal későbbi, esedékes kibékülésünkre.

Kisgyerek koromban, ha leutazott Budapestről Csucsára, – a saját birtokára! – hogy engem lásson, és ajándékot is hozott nekem, a nagyanyám ridegsége és ellenségessége miatt egy-két nap múlva sértetten és megalázva vonult vissza, és arról, amit hozott, rögtön kiderült, hogy ócska, másodosztályú játék. Egyszer láttam, amint a mama javítani próbálja az egyik apámtól kapott hajasbabámat; most, utólag jövök rá, hogy akkor nyomta be a szemét, hogy használhatatlannak tűnjön.

Bandival a nagyanyám az első blikkre összebarátkozott. Megint csak utólag jövök rá: csak azért, hogy az apámat tönkre tegye vele. Már mint azzal, hogy hagyja udvarolni nekem, mert talán elvesz feleségül. Mint ahogy el is vett.

Ugyanezért nem szerette a Lám Bélát – az apám bírta őt. Okos, komoly fiúnak tartotta, aki, ha befejezi a mérnöki tanulmányait, sokra viszi még. Jó partit látott benne, örült volna, ha hozzá megyek. Én meg, mikor Ady megjelent, otthagytam őt, a jegygyűrűjét lehúztam és eldobtam. Tulajdonképpen ezt házat meg a telket is, ahol Dödivel most lakom, Apának köszönhetem. A pénzben ránk hagyott vagyonára meg az értékpapírjaira jobb, ha nem gondolok, mert azokat Bandi elég szerencsétlen módon eltözsdezte – ezzel az erővel akár el is kártyázhatta vagy lóversenyezhetne volna –, de a Veres Pálné utcai lakás az ő irodája volt; az is tőle maradt ránk. És miután a Veres Pálnét eladtam és Márffyval összeköltöztem – egy önkormányzati lakást bérelt a Dráva utcában; a városházán kedvelték őt, örökké benne maradhattunk volna, de ő nagy kertre és virágokra vágyott –, a saját házunkat, itt a Szamóca utcában a Veres Pálné árából építettük.

Lám Béla, akit az előbb említettem, egyszer csak megjelent itt nálunk, a Szamóca utcában. Csak úgy az eszébe jutottam, és mivel feljött Kolozsvárról, meglátogatott. Megörültünk egymásnak; elmondta, hogy Kolozsváron van egy jól menő mérnöki irodája, de boldogtalan, mert a felesége, aki egy orosz nő volt, s akit a háború után Novoszibirszkából hozott magával, elhagyta, visszament a szülővárosába, mert nosztalgijára támadt a hazai táj iránt. Ödön, mint afféle kultúrlény, egy darabig beszélgetett velem, de aztán elment a dolgait intézni; végülis Béla nem az ő, hanem én vendégem volt. Én meg fogtam, belülről bezártam az ajtót és először az ingnyakát gomboltam ki, levettem róla a kínosan szoros csokornyakkendőt – ilyent vélt szükségesnek hordani szegény –, aztán a inget is, levetkőztettem szépen, és mielőtt meg tudott volna szólalni, különben nem is akart, nem is tudott, én már alája feküdtem és magamra húztam. Hogy a manapság divatos szerzőt, Vicki Baumot idézzem: odaadtam magamat neki. Lefekszem vele, le én, gondoltam, hadd legyen egy kis öröme szegény embernek, ha már a feleségének, honvágya lett és visszamenekült a távoli Szibériába, ahonnan előkerült. Nem furcsa, hogy akad olyan valaki, aki Erdély virágos, madárdalos hegy-völgyeiből az ottani fagyos vidék iránt érez nosztalgia?

Meg amúgy is tartoztam neki ennyivel.

Utána megállapítottuk, hogy akár hozzá is mehettek volna, vele biztosabb körülmények között éltem volna, mint a Bandival. Talán egy sikeres mérnöki vállalkozást is indíthatott volna apámmal, ha másként nem, apám pénzzel beszállt volna. Pontosabban, ezeket csak ő mondta, és csak bólogattam neki, nem ellenkeztem.

Mint egy afféle önbizalomhiányos, buta férfiember, megkérdezte tőlem: jó volt-e nekem vele? Mit felelhettem volna; persze, hogy jó volt. Nagyon jó! Aztán a Dödi után érdeklődött: hogy kielégít-e a házasságom. A szerelemi életünket akarta kérdezni, de nem merte. Boldog vagyok-e a Dödivel?

Kénytelen voltam egy kiselőadást rögtönözni neki.

Hogy boldog vagyok-e a Dödivel?

Mielőtt erre felelek, én is felteszek neked egy kérdést, egy igen egyszerű kérdést. Láttál már tökéletesen boldog házasságot? Ugye, hogy nem láttál. Így-úgy boldogot még talán – a mienk is ilyen. Elárulok neked valamit, de nem kell elárulnom, mert te jobban tudod nálam: olyan, hogy boldog házasság, olyan nincsen. Mármost egy-két éven túli boldog házasság. Az ok egyszerű: az ember, a férfi és a nő összeférhetetlensége. Mindkettőé; nemcsak a nőé vagy nemcsak a férfié. De kiegyezett házasság azért – na, ez egy jó szó: „kiegyezett” –, amelyben a felek elfogadják és nem teszik minduntalan szavá a másik hibáit, olyan van. És sokak szemében ez a boldog házasság.

A férjem meg nagyszerű plein-air festő, Magyarországon talán a legjobb, akivel kiegyensúlyozott házasságban élek. Ez is egy jó kifejezés. „Kiegyensúlyozott házasság.” Egyelőre Rippl-Rónait tartják a legnagyobb piktornak Magyarországon, de ő jóval fiatalabb, nemsokára eljön az ő ideje. Különben a világ legcsendesebb festője, van, hogy egy hétre beveszi magát a műtermébe, a kaját beadom neki, csak vécczni jön ki, meg néha azért, hogy a kertben beállítson egy színt magának.

Arról bölcsen nem ejtettem szót, hogy bár a világ legnyugodtabb embere a párom, túl sok elismerést, becézést nem kapok tőle. Ahogy mondják: elvan egyedül, mint a befőtt. Észre sem venné, ha tartós szerelmi viszonyt tartanék fent valakivel. Én, csak, mint a modellje érdeklém, szebbnél szebb aktképeket fest rólam, de mint nő, csak ritkán keltem fel a figyelmet. És ha igen, becézó szavak helyett utána akkor is csak a képeiről tud beszélni. Neki még a vampot sem kell csinálnom; akár keltelem magam, akár nem, pik-pak, már meg is volt, megy vissza a műtermébe.

Azzal viszont tisztában vagyok, hogy festés közben néha lefekszik a modelljeivel. Szereti eljátszani a donhuánt, de többnyire csak a szája jár. Az úgynevezett nőügyei miatt elvileg akár patáliát is csaphatnék, de ahogy egykor Bandinál, most sem teszem meg. Rájöttem, hogy a férfiak többsége csak jártatja a száját; nem is nekünk, nőknek akarják megmutatni, hogy milyen nagyok, hanem egymásnak, egymást akarják túllicitálni. Ha ez neki jó – tegye.

Egy dologra viszont ugrok: arra, hogy iszik. Nekem ne igyon, volt már egy ivós emberem, bele is pusztult. Társaságban kiveszem, otthon kiverem kezéből a poharat.

Van egy tébolyodott – nem is tudom, hogy valóban tébolyodott-e – divat most: ahelyett, hogy a duciságukkal, jólakottságukat kérkednének, a nők minél soványabbnak akarnak mutatkozni. Ha követni akarom a divatot, nekem is le kéne fogynom legalább negyvennyolc kilóra. Most hatvankettő vagyok, ami az egy-ötvenhatos magasságomhoz képest bizony sok. Nemcsak a divat miatt – amúgy is érzem, hogy a derekamon meg a hasamon túl sok a hár. Vonyica ismer egy csalhatatlan csalánrecept-kúrát, amely közben ugyanúgy jóllakhat az ember, mint korábban; feltétlenül ki fogom próbálni. Mire legközelebb írok, olyan sovány leszek, hogy alig tudom megtartani a tollat.

Lám Béla elment, vissza Kolozsvárra, nem hagyott maga után maradandó nyomot.

Tudja, kivel lenne jó találkozni?

Nem fogja kitalálni: Lédával. Szeretnék kezét csókolni neki, hogy megőrizte és átadta nekem Bandit; tulajdonképpen ő tette naggyá és ismertté. Ahogyan hallom, nem tudta kiheverni a kapcsolatuk felbomlását, magába zárkózott. Én? Én szerintem tudom, mármint kiheverni, de ezt másnak kell eldönteni, nem nekem.

Azt tervezem, hogy jövőre, miután teljesen készen lesz a központi fűtés, nagy partikat szervezek ide. Az talán előzi a néha rám törő letargiát. Óriási, kétholdas kertünk van, tele virággal és gyümölcsfával. Fetter bácsi, egy sváb kertész tartja rendben. Itt megvalósulhat az, amit a Veres Pálné utcai lakásban Ady hirtelen jött leromlása és halála miatt nem sikerült megcsinálnom; nálam lesz Budapest leghíresebb, irodalmárok, képzőművészeket és közéleti személyiségeket felvonultató szalonja. Olyan, mint de Stael asszonyé volt a múlt század elején Párizsban. Akár kint a kertben is élvezheti egymás társaságát meg a zenét a vendégsereg; Vonyica a házimindenes, és Fetter bácsi mellett alkalmi személyzetet is a hívok majd. Egy jó kamarazenekart is kell keresnem. Dödi, bár nem kérdeztem erről, biztosan benne lesz, mindig sziporkázik, ha eljátszhatja a háziurat. Pláne, ha közben egy-két képét is sikerül eladnia.

Az egybekelésünk után fél évre rá Babits is megházasodott, a barátja korábbi barátjánőjét, Tanner Ilonkát vette el. Maga biztos ismeri őt, Babits úgy hordozza körbe, mint egy győzelmi kardot, vagy inkább egy nyaka köré tekeredő boát. Előbb-utóbb meg fogja fojtani – meg is érdemli.

Mivel egymással nem sikerült, bosszúból álltunk mással össze?

Meglehet.

Én jártam jobban.

Be kell vallanom, igaza van, hogy írásra sarkall. Mert itt csak dicsérem magamat, örülök neki, hogy készen van a házunk, amelyben életem végéig ellehetek – de olyan nagy dolog ez? Akinek egyszer egy igazi kastély állott a rendelkezésére? Hatalmas parkkal? Aki az apja révén, de akár a saját tehetsége és tudása révén minden lehetett volna? Mert mi vagyok most? – egy festőnek, egy ügyes, remélhetőleg nagy sikerek előtt álló festőnek az asszonya. Olyan nagy dolog ez? Nem kéne saját jogomon, a saját tehetségem révén előbbre tartanom?

Van itt egy másik komplikált kérdés is, mégpedig az, hogy én Ady Endre múzsája voltam-e vagy sem. Mert sokan annak neveznek, és ez idegesít. Nahát, ezt úgy ahogy van, nem bolygatnám. Szívem szerint tiltakoznom kellene ellene, legalábbis árnyalnom a meghatározást, de én sosem tiltakoztam, elfogadtam. Minek ábrándítsak ki sok ezer, sok százezer embert? Minek bocsátkozzam meddő vitákba? Bandi halála után Babitsnak a társa voltam egy rövid időre, és miután hozzám mentem, a Dödinek ma is a párja vagyok.

Az emberek azt hiszik, hogy a múzsza olyan személy, aki a benne lévő művészi hajlamot nem, vagy csak kismértékben fordítja alkotásra, ám isteni adottsága van arra, hogy a párját zseniális alkotások létrehozására ösztönözze, és ha nem ő lenne a párja, nem születnének meg a másik tolla vagy az ecsetje alatt – zeneszerzők

esetében kottáról lehet beszélni – azok a zseniális alkotások, amelyek vele, általa születtek.

Az isteni adottság még csak stimmel, de az ösztönzés már nem. Eszem ágában sem volt a Bandit és a Miskát, most meg a Dödit ösztönözni.

Az úgynevezett múzsa vagy nem sarkall alkotásra, mert fogalma sincs arról, amivel a másik foglalkozik, vagy ha van is fogalma, nem érdekli. Nem törődik vele. Hogyan jön mégis létre általa az alkotás? Úgy, hogy egyszerűen csak ott van. Létezik, elvan a párja mellett, de a pusztá léte olyan ösztönző erővel hat, hogy a másik dolgozni, alkotni akar, letenni a számára valamilyen komoly, maradandó értéket. Meg akarja mutatni.

De ha nem ő, akkor más lenne ott. Ez kissé viccesen, sőt, kiábrándítóan hat: léteznek olyan férfiak, akik nem bírják ki, hogy ne legyen ihletőjük. Hogy úgy mondjam, szükségük van rá. Adynak egy darabig Léda volt a ihletadó társa, aztán én. Ady halála után én Babitscsal próbálkoztam, aztán miután kiderült, hogy mégsem akarok a mellette maradni, Szabó Lőrinc nője, Tanner Ilonka nézte ki magának és váltott át rá Babits mellett elég erősnek érezte magát, hogy – micsoda művészi szárnyalás! –, bár van becsületes magyar neve is, Kazinczy hitvese után, aki valóban számított a magyar irodalomban, regényesen Török Sophienak nevezte magát, s rosszabbnál rosszabb versekkel írja – nem is írja, hanem rágja – bele a nevét a magyar irodalomba. Ettől kezdve ő lett a Miska múzsája.

De vannak egészen furcsa esetek is. Ismerek olyan költőt, aki, ha a serdülőkorú unokaöccse nincs a közelében, nem tud verset írni. Schiller rohadt almájáról biztosan hallott már. És arról, hogy Kincsem, a csodaló addig nem volt hajlandó a híres goodwoodi versenyen rajthoz állni, míg a múzsáját, a trénerre fekete-fehér macskáját utána nem vitték? Akkor aztán futott, hogy megmutassa; utcahosszal nyerte meg a versenyt.

A másik oldalról, mármint a fekete-fehér macska oldaláról úgy fest a dolog, hogy az ilyen figurák – láss engemet, aki egymásután három, nem akármilyen alkotónak is a ihletője voltam – anélkül, hogy odafigyelnének rá, mindig és mindenhol múzsaként szerepelünk. Mintha ránk, a homlokunkra lenne írva ez a szó. Megtestesítjük az önbizalom-hiányos zsenik vágyait, alkotóképessé és sikeressé tesszük őket. Mindig mi választjuk ki a hozzánk illő tehetséges embert, nem az minket.

Hogyan lehetséges az, hogy nemcsak az ünnepélyes, hogy úgy mondjam: fennkölt alkalmakkor, hanem a hétköznapi életemben is, ami, így utólag visszanezve, egyáltalán nem volt hétköznapi, mert ahelyett, hogy mint minden más rendes nő, a háztartásomat vezettem volna, a kedvteléseimnek, a festésnek és az írásnak hódoltam, tehát egyáltalán nem voltam hétköznapiak mondható; hogyan lehetséges tehát – mert kétségtelen, így volt, kellett lennie, hisz' így szerepeltem a feljegyzéseikben, a hozzám írott leveleikben és verseikben, a rólam festett képeikben –, hogy ezek a zseniális alakok minden egyes nap, a hétköznapiakon is egy tágra nyitott szemmel, elomlóan lágy és kiszolgáltatottan, csakis reájuk vágyakozó múzsát láttak bennem, és akként is jelenítették meg?

Vagy én ítéltem meg hamisan magamat, vagy ők változtak meg, kerültek át valamiféle zavarodott tudatállapotba, amikor találkoztak, és együtt éltek velem.

Hát ennyit a múzsa mivoltomról, drága barátom. Jól ki van ez találva: alkotó és az ő múzsája. Zsák és az ő foltja.

Az alatt a pár hónap alatt, míg Miskával voltam, egy csomó verset írt hozzám, íme, az egyik egy részlete:

*„Mély, fémfényű, szürke, szépszínű szemedben, édesem,
csodálatos csillogó csengők csilingelnek csöndesen,
csendesesen – hallani nem lehet, talán látni sem:
az látja csak, aki úgy szeret, mint én, édesem!”*

Vagy Bandinak egy verse; ő egész ciklust szentelt nekem. Még halálos betegen is asztalhoz ült, hogy kikínlódjon magából valamit, hogy bizonyítsa vele... mit is bizonyítson? Azt, hogy én vagyok a legcsodálatosabb nő a számára? Hogy ő a nemzet legnagyobb költője? – nem kellett, tudtam magamtól is, de csak erőlködött szegény:

*„Nézz, Drágám, rám szeretve,
Téged találtalak menekedve
S ha van még kedv az aljas világban,
Te vagy a szívem kedve.”*

Írhatnék erről többet is, de azt hiszem, a múzsaságról ennyi bőven elég.

Maga hívta fel rá a figyelmemet, hogy egy angol irodalmi ügynökség, Pinker a neve, azt tervezi, hogy kiválasztja, és négyezer fonttal díjazza a világ legjobb regényét. Négyezer font? Az egy jól kereső középosztálybeli angol huszonöt–harminc évi fizetése. Itt nálunk legalább a felével több. Meg kéne írni ezt a könyvet. Annál jobb témája, mint nekem, senkinek sincsen: a csucsai kastély ad hoc megépítése, háború, változó politikai helyzet, a szüleim és nagyszüleim drámája, az én összekerülésem és együtt élésem a század legnagyobb költőjével, aztán egyik legjobb plein-air festőjével... Csak neki kellene ugrani. Persze kérdés, mikor írják ki a pályázatot, lesz-e időm rendszeren kidolgozni, leírni? Érdemes belekezdeni?

Nem is tudom. Ha odafigyelek, szoros száron tartom magamat, talán létre tudom hozni. Csak a Maga intése, sugalmazása miatt nem adom fel, és vágok bele, drága Úrfi.

Nem égek már a lelkesedéstől, de látja, hallgatok a szavára. A következő levelemben beszámolok majd róla, mi valósult meg a terveimből. Talán sikerül egy kis elszántságot kicsikarni magamból. Közben azért erre az írásra is odafigyelek, és feltétlenül számítok arra, hogy segít majd összeállítani, elhagyni a fölöslegeket. Ahogy mondják: második esély, második születés. Vagyis most már a harmadik.

Lehet, hogy megpróbálom.

A végére írom csak, holott már mikor nekikezdtem, is nyomasztott, és ide is félve jegyzem csak le, mert tudom, hogy kedvelte, és azzal, hogy kiadom magamból, talán csökkentem a rám nehezedő nyomást: a két kuvaszunk közül, akik miatt egyszer megdicsért, hogy bár nem komondorokkal, mint Csucsán, de itt Budán is őrzöm még Erdély léghörét, őrzöm a régi magamat, valamennyit abból a kislányból, romantikus várúrnóból, aki akkor voltam, szóval a két kuvaszunk közül egyik, Vihar, a fiú, három napja meghalt. Mi semmit sem vettünk észre rajta: lefeküdt este, igazából mi feküdtünk le, mert, hogy ők mikor pihennek el, csak a Jóisten tudja, és reggelre már nem jött elő a házából. Nem hiszem, hogy megmérgezték, mert, ha mérgezett húst dobtak volna be, a másik is evett volna belőle. Az pedig megvan még. De hogy' van meg?! Azóta kedvetlen, csak jön-megy, lógatja az orrát, nem ugat, a hívásra nem reagál. És azóta nem is eszik, alighanem el fog pusztulni. Az állatorvos azt mondja, legyünk türelemmel, túléli. Mi türelemmel leszünk, de ha közben a párja után hal? Elhatározta, hogy vége, nem akar élni tovább? A Vihart fent, a diófa alatt hiába tettük el, még puszpángbokrot is ültettünk a sírja fölé, hantolhatjuk ki, mert a Szellő melléje kerül majd.

Még valamit, drága Úrfi!

Ez a pár levél az én életemről szól; Boncza Berta, Csinszka életéről. Csakhogy időközben elképzelhetetlen dolgok estek meg a világban; egy világháború tizenötmillió ember halálával, vörös uralom a hazámban, országhatárok átrajzolása, népek idegen uralom alá kerülése. Ezekről nem ejtettem szót. Nem kérte, és az ismereteim sem elegendők ahhoz, hogy pontosan elemezzem őket. Maradok a saját kis történeteimnél – nekem éppen elegendők ahhoz, hogy maguk alá temessenek.

NEGYEDIK LEVÉL

Kedves Úrfi,

ezt a levelet a szokásos, negyedévi Szamóca utcai bál, vagyis állófogadás előtt írom. Már évek óta működik az, amiről már jó egy évtizede álmodoztam: időnként nálunk gyűlik össze Magyarország művészeti és közéleti társaságának krémje. Álmodoztam, de minék: egyik-másik híres vendégem éppolyan ócska, semmirevaló alak, mint a manapság oly felkapott franztadti proli írónőnek, Mollináry Gizellának a hősei. Még el sem kezdődött a fogadás, de már most, mielőtt gyűlni kezdenének a népek, elegendem van belőlük. Elegendem, totálisan elegendem. Teljesen fölösleges volt idecsődítenem őket, nem is tudom, hogyan bírtam ki eddig velük. S miként fogom azt a hat–nyolc órát átvészelni, amely a hajnali eltakarodásukig eltelik? Pár napja elkezdtem írni egy verset, most befejezem, van kedvem hozzá, könnyen megy. A címe azonos lesz ennek a levélnek, ha úgy tetszik: regényrészletnek a címével:

MINDNYÁJATOKBAN CSAK MAGAMAT SZERETTEM

És akkor már a vers is:

*Mindnyájatokban csak magamat szerettem,
Egyébként hozzátok semmi közöm nincsen.
Adtam nektek bőven. Volt miből. Tehettem.
De meg nem vettetek. Semmiféle kincsen.*

*Melyik az igazi? Vagy el sem jön soha?
Leélem életem meddőn és egyedül?
Nem baj. Így is jól van. Az élet ostoba.
És a végén ugyanis minden sírhant bedül.*

Ez a rövid kis versike megint csak magyarázat arra a hosszú kihagyásra, ami a legutolsó regény-részletem küldése óta eltelt. Maga olyan bölcs rezignációval kezelte ezt a majd' másfél évtizedes szünetet, mint korábban; száz évet kellene megélnem ahhoz, hogy ilyen sebességgel meglegyen az életrajzom. De megnyugtatom: nem kell sokat várnia. Slágvortokban vázolom fel, miről szándékozom írni Magának, de ismerve magamat, lesz, amire a tervezett témáim közül nem keríték sort, másokról viszont, anélkül, hogy beterveztem volna őket, beszélek. Semmi baj: az alcímeiket azután adom csak meg, miután végeztem a levéllel.

*– az élet ostoba – saját gyereke – unatkozó nőcske –
– földrengés Münchenben – kés a szívbé – el fog jönni –*

A konyhában Vonyica két kölcsön-lánnyal együtt készíti a szendvicseket, Bogyó is segít nekik. Én meg, bár már kiöltöztem és ki is festettem magamat, gyorsan levelet írok Magának. Megvan az oka.

Nevetséges üggyel kezdem. Drága Úrfi, akárhány évem is volt rá; bevallom, nem sikerült lefogynom. Sőt, híztam is még vagy két kilót. Inkább hármat, négyet, hogy őszinte legyek. Volt, hogy hatvankettőről lementem ötvenháromra, rém büszke voltam magamra, gondoltam, negyvennyolcnál, amit kitűztem magamnak, nem is álllok meg, de aztán jött egy nap, amikor vendégeket vártunk, Böllöni Gyurit, Itókával, a kedvencét, marhapörköltöt főztem neki, nokedlivel, kovászos uborkával adtam fel, de olyan finom volt, hogy – hiába próbált Vonyica elhessegetni – főzés közben bele-belekóstoltam, és persze a végén velük együtt vacsoráltam. No és hogy a bűnézém teljes legyen, másnap reggel, pedig nem volt kevés, hidegen elnassoltam a maradékot. Aztán már ugyanis mindegy volt, ettem, ami jött.

Ha nem a nagytükörben, hanem csak a kéziben figyelem magamat, azzal is főként az arcom bal felét, és a hajamat oldalra húzom, még elmegy, de a hasamon és a fenekemen, sőt, a derekamon is nagy zsírpárnák vannak; egyedül a karom és a lábszáram

a régi. Persze hogy olyan ruhákat hordok, amelyek ezeket hangsúlyozzák. És bár tudom, hogy ez Magának nem tetszik, erősen rúszozom magamat, mostanában egy kárminpiros lippenstiftet használlok, ami miatt mindenki odafigyel rám. Ja, és a szemöldökömet is festetem, lassan már azt is elfelejtem, hol volt az eredeti.

Ma este, ígérem, nem fogok sokat enni. Talán semmit sem. Inni? Azt talán, de keveset.

Meg kell vallanom Magának, hogy hiába igyekeztem, a Bogyónak nem tudtam a pótanyja lenni. Könnyű volt azt mondani, hogy imádom, és úgy szeretem, mintha a sajátom lenne, mert ott volt az anyja, aki valóban szereti. A gyerekek érzékenyek, nem lehet becsapni őket. Az, hogy eljátszogatok vele, elmegy. Moziba és színházba is elvittem, rendben. De a télen, mikor egyszer este lefektettem, és ráparancsoltam, hogy a hálóingé alá trikót és hosszú bugyit is vegyen, mert hideg lesz éjszaka, s ezen hosszan elvitatkoztunk, a végén odavetette: te csak hallgass, nem vagy az anyám!

Ez eléggé lehangoló beszólás volt, megnémultam; de vádolható emiatt? Ha jól meggondolom, túl azon, hogy modortalan volt, csak az igazságot mondta. Hiába, hogy anyjaként szeretem, nem az enyém, nem vér a véremből. Kiderült, és aztán egyre nyilvánvalóbbá vált: az csak egy álom, önbecsapás, hogy a második anyja vagyok, nemcsak egyvalaki a körülötte mozgó figurák közül.

Csakhogy én hirtelen gyerek nélkül maradtam, bár az ismerősöknek továbbra is azt mutatom, hogy össze gyök forrva vele.

Kinőtt alólam, én meg a magam gyereke maradtam.

Kortalan, kicsit céltalan, felnőttfejjel is nevelhetetlen gyerek. Olyan, akiben túl sok volt a felelősségérzet – vagy mondjam inkább így? – gyávaság, hogy egy új embert, egy új lélegző lényt megteremtsek és felneveljek. Lecsúsztam arról az útról, amin járnom kellett volna. Nagy hiba volt nem szülni meg egy babát, akinek a sorsa értelmet adott volna asszonyi létemnek. Minden, amit célját vesztett anyaságom helyett tettem, céltalan és fölösleges volt.

Drága Úrfi, nagy parti lesz itt ma nálunk, a Szamóca utcában.

Nehogy azt higgye, hogy ezt azért említem csak, és azért írok ilyen hosszan arról, hogy nem sikerült Bogyó pótanyja lenni, mert el akarom odázni annak elmondását, ami a Károllyal esett meg; nem. Persze, fogalma sincs, kiről beszélek. Károly a Dödi öccse, üzletember. Ma este itt lesz. De akármi is történik majd, az életem akkor is hiányos lesz. Hiányos, mert, ami hiányzik az életemből, az egy gyerek. Egy saját gyerek. Mindent megéltem már, mindent kipróbáltam, de ez nem adatott meg.

Ez a levél, legalább is az a része, amit most írok, nem írói alkotás. Láthatja: egy jajpanasz csak.

Nő vagyok; értelmes és gyermektelen nő. Nem meddő, csak gyermektelen. Ma-napság egy modern nőtől azt várják, hogy produktív életet éljen, vegyen részt a családjá megtervezésében, de egyvalamit nem lehet kihagyni a közös létből – azt, hogy szüljön egy vagy több gyereket. Ez az, ami nekem sohasem sikerült. Hiába vagyok a társaságom megbecsült tagja, és bármennyire is különlegesnek tartanak, oda-

figyelnek a véleményemre – nincsen gyerekem. Hiába éltem, kár volt megszületnem; nem teljesítettem be asszonyi küldetésemet.

Ami egy párkapcsolatot tartósan egybetart, az a gyerek. Lehet fontos dolgokban egyet nem érteni, veszekedni, akár gyűlölködni is, de mivel a gondjait közösen kell megoldani – a félresikerült gyerekkorom ellenére, amelyben sem anyám, se apám nem volt, mondom ezt –, a gyerek kisimítja a házasságot. Hogy miért vagyok ebben ilyen biztos? Mert annál kegyetlenebb, keserűbb árvaság, mint ami nekem jutott az Erzsébet Intézetben meg a Le Marronnierben, nincsen. Ha lett volna gyerekem valamelyik páromtól, azt hiszi, nem tartottam volna ki mellette, akár az ellenében is? De nem lett.

Kinek is szültem volna?

Adynak? Megölelni sem tudott, mikor hozzámentem, nemhogy gyereket csinálni.

Vagy a Miskának? Ő talán alkalmas lett volna az apaszerepre, de vele korán megszakadt a kapcsolat, pedig talán másképpen alakul, ha teherbe esem.

A Dödivel aztán hiába, hogy nem védekeztem, sehogy sem jött össze. Ha eddig nem jutott eszébe, hogy hiányzik a gyerek, ezután sem fog. Elvan a képeivel, minden új festménye, amin dolgozik, a legújabb a gyereke, csak ezekre tud figyelni. És Magának bevallom, ha nagynéha megengedtem valakinek, mint legutóbb egy angol fiúnak, hogy elcsábítson, – mind azt hitte, hogy csábít, pedig alaposan előkészítettem a lehetőséget –, akkor sem. Pedig hagyta volna. Talán bennem van a hiba. És talán az is mulasztás volt tőlem, hogy nem mutattam meg magamat nőorvosnak. Szégyelltem magam, mindig abban reménykedtem, hogy most majd talán...

Vagy – az is felmerült bennem – szüljek majd egy babát Károlynak, ha összejön? Negyven éves vagyok, nem fiatal már, de talán sikerül. Csakhogy ő nem fogja vállalni, nem is vállalhatja, felesége van, gyerekei vannak, soha nem lesz igazi apja annak a gyerekeknek.

Akkor most végre eljutottam oda, amiről lényegében írni akartam Magának, kedves Úrfi. Kínos ügy, módfelett kínos, de hát már annyi hasonlóan kellemetlen dologról számoltam be – ez miért maradjon ki? Annál inkább, mivel a jelenlegi helyzetemben jóval fontosabb, mint a korábbiak.

Korábban nem beszéltem Károlyról, Dödi testvéröccséről. Azért nem esett szó róla, mert bár a házasságkötésünk óta ismerem, ott volt az esküvőnkön is, nem játszott szerepet az életünkben. Néha, sátoros ünnepek alkalmával összejöttünk, van két fia, tíz, tizenkét évesek, azok is ott szoktak lenni, de semmi több. A színházak körül mozog, úgy tudom, valamilyen gazdasági nagyfőnök, de közben egy utazási irodának is a vezetője, amelyik Nyugat-Európába viszi innen az embereket, irodája is van Münchenben.

Nahát, ebben az irodában én jártam, amikor a rokonsággal együtt városlátogatáson voltunk kint.

Ketten voltunk csak a helyiségben, a titkárnő nem sokkal előtte ment haza, hozzám lépett, és se szó, se beszéd, a heverőre taszított. De olyan ügyesen, hogy nem hanyatt érkeztem le, hanem átfordultam közben, és a kezeimmel tompítottam az esést.

Az első gondolatom az volt, hogy azért teszi ezt, mert földrengés van a hátunk mögött, és leszakadt a helyiség mennyezete, meg akar menteni. De rögtön rájöttem, hogy nem földrengés miatt teszi ezt és nem is a mennyezet szakadt le. Egy mozdulattal felrántott, feltérdeltetett, a szoknyámat a derekamra csapta, bőszárú, csipkés alsó volt rajtam, azt félretépte, és mielőtt ellenkezni tudtam volna, kegyetlenül magáévá tett. Egy szó sem hangzott el, talán én sikongattam halkan. Két percnél nem tartott tovább az egész.

Utólag, miután százszor végig gondoltam az esetet, azt írhatnék róla, amit akarok, de nem tudom megindokolni, hogy miért némultam szinte teljesen meg. Miért nem kiabáltam? Tiltakoztam? Talán, mert olyan erőszakosan és könyörtelenül csinálta? Mintha egy mély kútba löktek volna, amelyben csak zuhanok, zuhanok lefelé, olyan volt.

Utána rám parancsolt: Szedd rendbe magad! és mielőtt talpra álltam volna, kilépett az irodából. Nem, hogy nem tudtam szót váltani vele, még az arcát sem pillantottam meg. Vártam, hogy visszajöjjön, de nem jött. A munkatársai miatt nem akart mutatkozni? Ott időztem, legalább egy óra hosszát, míg végre elindultam a szállodámba.

Erről most azért nem írok többet, mert nemsokára találkozom és beszélek vele. Utána majd megírom, mit mondott. És esetleg tanácsot kérek: hogyan álljak majd ahhoz, amit a tudtomra ad?

A magyar társadalomra jellemző, hogy engem Ady özvegyeként, és nem Márffy feleségként tartanak számon. Ez tulajdonképpen felháborító. És nem csak azért, mert a Bandi effektív soha nem volt párom, nem volt köztünk testi kapcsolat, Dödivel meg volt, hanem azért is, mert Márffyt nem tartják olyan nagyra, mint Adyt, pedig az ő ismertsége nem csak erre a kis hazára vonatkozik, hanem egész Európára. És az egész világra szóló volt, ha a honvágya miatt nem siet vissza Amerikából, és részán egy kis időt arra, hogy mutogassa, körbe hordozza magát meg a képeit.

Azt kérdezte tőlem, hogy valóban zseninek tartottam-e magam fiatalkoromban, mint ahogyan azt Tabéry Géza hangoztatja? Mármost nem azt hangoztatja, hogy ő zseninek tart engem, hanem hogy én tartottam magamat annak.

Bár másnak nem nagyon dicsekszem velem, Magának bevallhatom, hogy így volt; valóban azt gondoltam magamról, hogy zseni, vagy ha nem is olyan zseni, mint a Bandi volt, de különleges képességű ember vagyok. A közeli rokonok nászából vagy degeneráltak és ideggyengék, vagy pedig zsenik születnek, és mivel sem degeneráltak, sem ideggyenge nem voltam, csakis zseni lehettem. A szüleim közeli rokonok voltak, az apám a nővére lányát, a saját unokahúgát vette feleségül. Innen van, hogy miután a családi történetekhez Lutryban hozzáolvastam Lombrosót meg Donaggiót, meg voltam győződve a magam zsenialitásáról, és ezt mondtam is Tabérynek – ki másnak mondhattam volna akkor?

És hozzátennék ehhez még valamit. Bár senkinek sem dicsekedek vele, hogy ne hívjam ki az emberek irigységét és rosszindulatát, meg vagyok győződve, hogy a felfogóképességem és az idegérzékenységem miatt még most is messze kirívok az ismer-

rőseim sorából. Ha fiatalon megfelelő képzést kapok, talán nagyhírű festőművész lett volna belőlem. Csak felnőttfejjel ma már kínosnak érzem, hogy beiratkozzak egy kezdőknek indított festőiskolába.

Az elején még azt írtam Magának, kedves Úrfi, hogy megfogadom a szavát, és nemcsak az írásomra figyelek oda, hanem az életemre is. A kettő különben együtt jár: aki komolyan dolgozik, komolyan is él. De hiába szerettem volna, képtelen voltam rávenni magamat valamire. Csak beszélek a terveimről, de évek óta jóformán nem csinálok semmit. Jövök-megyek, fontoskodok szervezkedek... a semmiért. Ráadásul újságokon, magazinokon kívül már semmit sem olvasok. Unom a kimódolt történeteket, nem érdekel az irodalom. Egy kívülálló szemével unatkozó kis nőcske lettem. Egy kívülálló szemével? Belülről, a magam szemével nézve is.

De, elárulom, Úrfi – és ezt nyugodtan kihúzhatja majd, amikor a Magának címzett levelemeimet a kiadáshoz sorba rendezi –, én nemcsak ott Svájcban, a genfi tó partján, hanem már előtte Csucsán vagy Kolozsváron is egyhangúnak, unalmasnak éreztem az életemet, Pesten, az Erzsébet Nőiskolában pedig különösen, és ugyanolyan unalmasnak érzem most itt Budán, a Szamóca utcában is. Mindig arra vártam, hogy történjen végre valamilyen fontos dolog velem, de hiába sikerült összekerülnöm Bandival, aztán Mihállal meg Dödivel; így utólag róluk, a velük való kapcsolataimról is csak azt tudom mondani, hogy a közvélekedéssel ellentétben sem velük, sem általuk nem történt semmi érdekes és izgalmas dolog az életemben, és arra is rájöttem, hogy már nem is fog.

Ugyanakkor hiába akartam, mégsem bírtam férfi-támasz nélkül meglenni. Holott ők jobban vágyakoztak rám, mint én rájuk. Beidegződés, rossz beidegződés csak – túl kellett volna lépnem a családi meg a társasági szokásokon. De sosem volt erőm önállóan szervezni az életemet.

Egyetlen tervem, elhatározásom sem vált be.

A teljes életet kerestem, a boldogságot. Talán nincs is boldogság. Vagy ha van is, erősen személyfüggő. A boldogság–boldogtalanság nem a körülményektől, hanem az embertől függ, aki megéli őket. Egy királynő is lehet boldogtalan, holott minden földi jót megkap, mert olyan valaki után vágyakozik, akivel a rangja miatt nem kerülhet kapcsolatba, és egy muzsik, egy rabszolga, aki naponta tizenhat órát robotol, is lehet boldog, mert este végre lefekhet a párja mellé, átölelheti és szépeket álmodhat. Én, ha boldognak éreztem magam öt percig, a hatodikban hatalmába kerített a boldogtalanság – mindig megtaláltam magamnak azt, aki vagy ami miatt sikerül rosszul éreznem magam. Ahelyett, hogy magasról tettem volna rá.

Tudja, mi érdekel egyedül? A meghalás folyamata. Nem a halálé, hanem a meghalásé. A fokozatos átmeneté. Amikor lassan megszűnsz az lenni, aki voltál, és azt a pontot leszed, ami után már nincsen semmi... olyan, mint az elalvás, csak még olyanabb. Amikor még érzékeled az embereket, de tudod, hogy már kívül, fölül vagy a világukon. Hogy miket érzel, miket gondolsz, érzékelsz közben az elmúlásról, levésről, nem levésről. Nahát, ez érdekel. Az lenne jó, ha végig kísérhetném ezt az állapotot, és utána beszámolhatnék róla.

Erlesbeck Kamillától tudom, aki apámnak egykori titkárnője, s egyben szeretője is volt a Magyar Közigazgatásnál, s aki akkor már, mivel az apám nagybeteg volt, ugyanolyan gondosan ápolta őt a pestszenyerzsebeti házában, mint ahogyan én Adyt... tudom, hogy csak azért tartotta a haragot velünk, jobban mondva Bandival, mert ő kemény levelet írt neki, amellyel engedélyt követelt a házasságunkhoz. Az ő hozzájárulása kellett volna ahhoz, hogy elvehessen.

Nahát azt a levelet, pontosabban a levél hangvételét nagyanyám tanácsolta Bandinak. Ez a tanács színtiszta, szándékos megtévesztés volt, mert, ha valakinél, az apámnál követelőző hanggal nem lehetett célt érni. A nagyanyám tisztában volt ezzel. Így aztán – két konok férfi – nem békült meg egymással, és tartották magukat a két éves türelmi időhöz. Csakhogy az apám – erről írtam már neked – nem sokkal előtte meghalt. Ez a nagyanyám gonosz praktikájának az eredménye volt. Én az esküvőnkön hallottam tőle a kijelentést, de akkor nem figyeltem rá, és csak később, villámként hasított belém: „most-dőfem kést a fivérem szívébe!”

Vagyis Miklósnak, öccsének a szívébe.

Ennyire gyűlölte.

És arra is rájöttem, hogy az apám nemcsak azért taníttatott, hogy művelt legyek, jó férjet találjak magamnak, hanem hogy az ő halála után ne legyek olyan kiszolgáltatott, mint az ő kegyelemkenyerén élő testvérei. Akikről, még a köztük felálló feszültség ellenére is gondoskodott. Biztosan benne élt az édesapja rettenetes vége – a halála esetére akarta a jövőmet, a jó állás lehetőségét biztosítani. És ha nem is mondta, abban is bízott, hogy előbb-utóbb ismert ember lesz belőlem.

Valakitől azt hallottam, hogy a nagyanyám csak azért volt ilyen kérlelhetetlen, mert zavarta, hogy apámnak, miközben hozzánk járt le Csucsára, rendes családja, háztartása, gyereke volt fent Pesten.

Ugyan már! Csak a bosszú, az vezérelte.

Meleget adó tollai alatt nem lehetett megnőni, csak összezúzódni.

Azt mondják, az ember sorsának, karakterének kialakulása a gyerekkorban dől el. Nahát, én a gyerekkoromban, életem meghatározó éveiben, csecsemőkoromtól egészen hat éves koromig nem kaptam mást a nagyanyámtól, mint olthatatlan, esztelen gyűlölködést. Megkeserítette a gyerekkoromat.

A történéseken kívül senki sem tudja, mi lett a Boncza gyerekek – Malvina, Berta és Miklós – apjának a sorsa. Erről ők sem beszélnek szívesen. Ezernyolcszáz-negyvennyolcban, mikor itthon a dicsőséges forradalom és a szabadságharc zajlott, a kültartományokban, így a mai Romániában is, korántsem övezte akkora dicsfény és lelkesedés a magyarokat, mint itthon. Parasztlázadás tört ki ellenük, amely során sok derék embert lemészároltak; köztük gróf Bánffy Miklós jogtanácsosát, Boncza Eleket is. Az én apai nagyapámat. Hogy e brutális gyilkosság ne nyomassa a hozzátartozókat, az apám mindenkinek azt hazudta, hogy a feleségével együtt ő is kolerában hunyt el. Mivel a haláluk nyomasztó emlékét nem tudta megosztani másokkal, magában szenvedett csak.

Mikor bejelentettem neki, hogy a Bandihoz szeretnék feleségül menni, megkérdezte a barátait, hogy mi a véleményük Adyról, és hogyha az ő, mármint az apám helyében lennének, hozzá adnának-e. Mind azt mondta, hogy Adyt nagy költőnek tartja, a legnagyobbak, de hogy hozzáadna-e...? Erre már inkább nemleges válaszok jöttek.

Nem lehet mismásolni, ötölni-hatolni. Nem lehet folyton megúszni. Fekete-fehéren kell fogalmazni, hiába minden mellébeszélés és viszonyítás, ez egy görög dráma, melynek apám, és nagyanyám a főszereplői. Egy pontban ki kell jelölni tragédiánk sarokpontját. És ez nem más, mint a nagymamámnak, Török Károlynénak a lánya, az én anyámnak a halála miatt érzett engesztelhetetlen gyűlölete a testvére, Boncza Miklós iránt. Anyám halottas ágyánál egymást gyalázták és összeverekedtek, s utána, míg éltek, nem beszéltek egymással.

Persze, ha tovább gondolkodunk rajta, és azt firtatjuk, hogy mi volt ennek a gyűlöletnek a kiváltó oka, eljutunk oda, hogy a nagyanyám szerint az öccse – az én apám – magához erőltette a huszonhat évvel fiatalabb, tanítónőképzőt akkor végzett gyönyörű, fiatal leányát, gyakorlatilag a saját unokahúgát, aki, félvén a családja anyagi támogatásának elmaradásától, nem mert ellentmondani. Apám szerint viszont szerelemből ment hozzá. Anyám annak rendje és módja szerint teherbe esett, s kilenc hónapra rá meg is szült engem. Csakhogy – megint csak a nagyanyám szerint – apám a kórházi helyett az otthoni szülést erőltette, mely során anyám fertőzést kapott és pár nappal később meg is halt.

Ez igazi, feloldhatatlan görög dráma; Oedipus király története ehhez képest könnyű kis gyerekmondóka.

Merjem én e drámai történetet, a saját drámai történetemet az előzményeivel és kihatásaival együtt boncolgatni? Kedves Úrfi, ki kell, hogy ábrándítsam – nem fog menni. Se kedvem se erőm nincs hozzá. Ha rajtam múlik: nem lesz új, nagy magyar regény. És hallom, az első vendégek is itt vannak már, Doktor Schamschula, az Iparkamara ügyvédje a feleségével. Dödi fogadja őket. Mennem kell.

Ami a Károlyt illeti: itthon megpróbáltam megkeresni az utazási irodájában, de nem jutottam el hozzá, nem volt bent. Az otthoni számán is hívtam, egy női hang szólt bele, alighanem a felesége. Erre letettem. De semmi baj, a mai estélyre neki is küldtem meghívót, Döditől tudom, aki beszélt vele, hogy el fog jönni. Kíváncsi vagyok, akar-e tud-e valamit mondani nekem.

ÖTÖDIK LEVÉL (A NEGYEDIK FOLYTATÁSA):

Kedves Úrfi, vége az estélynek, hajnal van, lassan reggel. Hárman a szalonban, a heverőkön alszanak, betakartam őket, annyira berúgtak, hogy nem mertem hazaküldeni őket.

Dödi is elbúcsúzott, bevonult a hálóba lefeküdni. Nem hinném, hogy lesz kedve még egy ilyen fogadást szervezni. Legfeljebb búcsútort – azt igen. Én is szívesen részt vennék rajta, kihallgatnám az embereket, kinek mi a véleménye rólam. Persze, mindenki szépeket mond csak, de én majd odalebegek azokhoz is, akik a teraszon

külön vonulva társalognak; ők vajon miként vélekednek rólam? Mert akárhogyan is, az lesz az igazság.

Tegnap délután, miután a vendégek érkezni kezdtek, abbahagytam és félretettem ezt a levelet, de mivel van hozzáfűzni valóm, nem adom fel, hanem folytatom. Új címet is illeszték hozzá:

VÉGE A BÁLNAK – RENDESEN

Ezt a verset tíz éve írtam, de hogy ma is felidézhető, azt jelzi, hogy már akkor is ugyanazok a gondolatok foglalkoztattak, mint most:

*Egy szép órában – Kedvesem
vége a bálnak – rendesen.
Mosolyom megfagy – csendesen
s nem kell a játék – Kedvesem.*

*Két kezem – illedelmesen
Összeteszem majd – rendesen
Szemem lesütöm – csendesen
S nem gondolok Rád – Kedvesem.*

*Sohase vágytam – Kedvesem
feküdni ilyen – rendesen
s bevárni illedelmesen
míg porrá leszek – csendesen.*

Egyedül maradtam – talán egész életemben így kellett volna lennem.

A hozzám intézett levelek közül előkerestem egy régit, Zöllner Ducinak, egykori Le Marronieres iskolatársamnak egy ezerkilencszáztizenháromban, tehát több mint húsz esztendeje hozzám írott levelét. Az áll benne:

„Az élet nem egyéb, mint kicsinyes események, apróságok láncolata, nem történnek ma már egetverő tragédiák, szerelemi regények, ha pedig történnek, csakis a szereplők hátrányára, jobb, ha az ember belekormányozza az életét egy nyugodt, biztos mederbe.”

Hát én belekormányozom az életemet, bele én, egy holtbiztos mederbe.

Ha nem kerülök össze Adyval, nyilván másként alakul a sorsom.

De hogyan?

Normális, sikeres életet éltem volna?

Azt hiszem, nem.

A különlegességem, pardon, a különlegességemnek az érzése már gyereklány koromban is bennem volt, mindenképpen az érdeklődés előterébe akartam kerülni. Oda is kerültem; születésem óta, talán a szüleim rendkívüli viszonya miatt egyfoly-

tában munkált bennem ez a vágy. És emiatt hoztam rosszabbnál rosszabb döntéseket. Váratlanul rám rohanó vágyak, szerelmek, dühödten dúló ellenérzések, sőt, gyűlöletek irányították az életemet. Már gyerekkoromban kiveszett belőlem, sőt, bennem sem volt a türelem, a józan mérlegelés és döntéshozás képessége.

Szóval nem szegény Bandi volt az – bár ő mindvégig csak magával törődött –, aki miatt félrecsúszott az életem.

Minek szenvedek én itt ezzel a fogalmazással? Minek ugrok neki száz átjavítás után is százegegyedszer, hogy tökéletesre csiszoljam? Soha, tudom, soha nem érem el azt a tökélyt, azt a pontos, lényegyet mutató megfogalmazást, amit ő egy leírt verssorával fel tudott mutatni, vagy amit Dödi szinte transzban, önkéntelenül, oda sem figyelve a vászonra ejtett. Életről és halálról akarok írni, de még a magam elvetélt vágyaihoz sem jutottam el. És amíg csak ügyes, okos kis észrevételeket teszek, s nem nyúlok úgy magamba, mint ők, nem küzdöm, kaparom ki a magam lelkéből az igazságot, nem vagyok művész, nem vagyok író; én egy szánni való kis senki vagyok.

Lutryban egy nagy elhatározással egymás után számba vettem az összes hibámat, a sznobságomat és sértődékenységet, elhamarkodott ítélkezésemet és véleménymondásomat, könnyelmű gazdálkodásomat, és elhatároztam, hogy kijavítom őket. Nagy önismeret kellett hozzá; egyrészt a beismerésükhöz, másrészt pedig annak elhatározásához, hogy a kijavításukkal megváltoztatom, egyenes irányba terelem az életem folyását.

Nem estem rögtön neki, arra gondoltam, hogy hagyom, hogy a hibáim és gyengeségeim összegyűljenek, megerősödjenek, aztán nekiállok, és ha nem is egycsapásra, de szorgos, konzekvens munkával kijavítom, eltüntetem őket. És büszke voltam, hogy számba merem venni a rossz tulajdonságaimat, és arra gondoltam, hogy most majd lesz időm kijavítani, jóra fordítani őket, lesz időm a magam jellemén, viselkedésén alakítani. S hogy az észrevételük szinte fontosabb, jelentősebb dolog, mint a kijavításuk, mert ahhoz nemcsak ész és érzékenység kell, hanem elszánás és odafigyelés is. A hiúságom, például, hogy nem bírok úgy egy tükör előtt elmenni, hogy meg ne álljak és ne nézzem meg, hogyan festek. És persze, hogy ne igazítsam meg a hajamat vagy azt a ruhadarabomat, amivel nem vagyok megelégedve. Vagy az például, hogy nem bírom megállni, pedig, tudom, meg kellene, és számolnom lassan legalább tízig, de inkább húszig, ötvenig, hogy egy észrevételre, egy megjegyzésre ne mondjak azonnal ellenészrevételt, ellenmegjegyzést. Nemsokára eljön az idő, gondoltam, amikor odafigyelek magamra, és nem szólok mindenbe azonnal bele.

Csakhogy nem jött el.

Hiába teltek el azóta évek, két évtized, ugyanott vagyok, vagy még ott sem, ahol akkor voltam. Nem elég csak magamba nézni, bátornak lenni és feltárni a hibákat, ki is kell tudni javítani őket. Hát én nem tudtam, nem mertem. Talán meg sem kellett volna fogalmazni őket, hogy a beképzeltségem ellenére ne derüljön ki, milyen ócska, másodosztályú kis nőcske vagyok. Legalább akkor nem ismerném őket. Vagy nem ennyire. Ez most csak egy következmények nélküli önvád a részemről, látszólag könnyed kijelentés, de az életem tragédiája rejlik mögötte: ma is ugyanolyan ko-

molytalan, szétszórt alak vagyok, mint az, aki akkor elhatározta, hogy komoly, felelősségteljes nővé változik. És félek, hogy most már hiába fognék hozzá, nem sikerülne.

Bandi veronából fél grammokat kapdosott be álmatlanság ellen, Juhász Gyula hárommal fenyegetőzik. Hogy annyi már elég, végleg. A Bandi készletéből maradt még ennyi, talán több is. Ő egyébként, mikor már minden összeomolni látszott fölötté, ugyanazt mondta, mint Juhász: bekap három pasztillát, és megold vele mindent. Ha történik velem valami, mindenki agyergörcsre fog gyanakodni; a veronálnak pont olyan tünetei vannak, mint egy több napig elhúzódó, végzetes agyergörcsnek.

És mindig szerepet játszottam. Erről, bármennyire is akartam, figyeltem és figyelmeztettem magamat, hogy ne tegyem, már csak azért se, mert mindenki észreveszi és pojácának néz miatta, nem tudtam leszokni. Egy adott helyzetben nyugodtan lehettem volna természetes is, de nem; eleve színjátékot csináltam belőle. Viselkedtem, és ezzel a többieket is rákényszerítettem arra, hogy ők is viselkedjenek.

De most már ennek is vége... hálaisten többé nem kell figyelmeztetnem erre magamat.

Drága Barátom, ha azt hiszi, hogy a Károly miatt, aki elutasított, lépek ki ebből a kócerájából, fel kell, hogy világosítsam: nem! Nem miatta teszem. Más, fontosabb okaim vannak.

Bogyóról már írtam Magának. Hogy nem fogad el pót-anyjának. Nincs gyermekem, nem is lesz. Utólag, miután ezt tisztáztam magamban, jöttem rá, hogy ha lett is volna saját gyermekem, nem lettem volna jó anyja neki.

Valószínűleg úgy tettem volna, mintha minden gondolatomat ő kötné le. Egyszer-egyszer felvidített, de hosszú távon csak zavart volna. Unalmas lett volna. Ha születik – mert a Döditől születhetett volna – ugyanúgy beadtam volna egy nevelőintézetbe, ahogyan az apám beadott engem. Azzal az ürüggyel, hogy ott tökéletes nevelésben és tanításban részesül. És ha már itt vagyunk, érdemes elgondolkozni rajta, az apám engem miért adott be az Erzsébetbe meg a Le Marronierbe? Mert nem hiszem, hogy az ottani edukáció volt a legfőbb oka. Vagy nem akarta, hogy a lába alatt helytelenkedjek? Egyre többször jár az eszemben, hogy egyik sem; a nagyanyámtól akart eltávolítani, ne mérgezhessen a gyűlöletével. Meg kellene kérdezni őt, mit mondana erről? Régi dolgok már ezek, ő a túlvilágon van már... tényleg: ott majd megkérdezhetem tőle.

Talán nem is baj, hogy az eltávozás, a meghalás folyamata, bámilyen hosszúra is nyújtom, a halállal véget ér, mert onnan már más benyomások érnek: a másvilág élménye. Hogy milyen halottnak lenni. Itt már szinte mindent kipróbáltam – ott vajon mi van?

Egyelőre nem látom át, hogy miként, de hogy látjuk egymást az apámmal és beszélünk majd, az biztos. Kár, hogy a vele folytatott eszmecserekről nem tudom majd tudósítani Magát – beleírhatná a rólam szóló könyvbe. És talán a féltestvéremmel, Emíliával is összefutok majd, apám másik lányával. Kíváncsi vagyok, annyira hasonlít-e énrám, ahogy Kamilla néni mondta? Az mindenesetre nagy hiba volt a részemről – nem is csak hiba, bűn egyenesen – hogy míg apám betegen feküdt nála, nem mentem ki meglátgatni őt. Remélem, megbocsát majd.

Ady volt a hibás, ő nem hagyta.

Én Lutryban sokszor gondoltam a halálra. Ez egy tipikus kamaszlány tünet, elmúlik, volt, nincs, vége, de bennem valahogy megragadt, ma is eszembe ötlenek az akkori gondolatok. Hogy csak fekszem, szépen kiterítve, a hajam bedauerolva – Dödi húga fogja berakni majd –, a szám kirúszozva, az arcom kisminkelve, és jönnek, csak jönnek sorban az ismerősök, és nem győznek csodálkozni, hogy ez még mindig milyen szép, szinte szebb, mint életében. Azt nem tudtam csak eldönteni, milyen ruha legyen rajtam. Azt, amiben elsőáldoztam, már kinőttem, nagylányos fehér ruhám akkor épp nem volt, később meg már nem volt szükségem fehér ruhára. Pedig jól mutattam volna benne.

Később meg azt képzeltem magam elé, hogy az a világoszöld franciás, hátul a dereka fölött húzott nyersselyen egyberuha van rajtam, amit Zsizi esküvőjén viseltem, és ugyanúgy vagyok kifestve, kirúszozva, mint akkor. És a hajam is rendesen be van dauerolva; hogy néz ki egy halott rendetlen hajjal?

Szerintem maradhat ez, liliom legyen a kezemben.

Tudom, az a véleménye, hogy gyerekes dolog a halálról képzelődni. Akkor az a sokmillió ember mind gyerekes, akik számára Nofretéte, Ehnaton fáraó feleségének képmása örök idola? Három, vagy négyezer éve ő a világ legszebb nője, miért baj az, ha én is olyan szeretnék lenni, mint ő? Mint egy egyiptomi hercegnőt, magamat egy koporsóban, szép ruhában, szépen berakott hajjal, kifestett szemmel és szájjal, látni. Az utókor csodálna engem – én meg az utókort csodálnám.

Dödi nemrég mutatott egy francia magazint; ebben egy fiatal, Modigliani nevű olasz festő képei voltak láthatók. A legtöbb képén a fiatal feleségét örökítette meg.

Ó, Úrfi, ennek a nőnek is mennyire szeretnék a helyében lenni!

Ezek a képek a maradandóságot sugallják. Halhatatlanná tették a nőt, pedig ő, ahogy olvastam, a férje halála után a gyerekekkel a szíve alatt kivetette magát az emeletről. Rettenetes történet. De ha van öröklét és van örök szépség, akkor a róla festett, a görög idolek titokzatosságát megidéző képmások, amíg világ a világ, megőrzik őt az örökkévalóságnak.

Nem is tudom, azaz tudom, hogy én miért játszottam mindig a halál gondolatával. Hogy úgy mondjam: a jegyese voltam. Most csak realizálok. Nem Bandinak a szemem láttára történő, a nihilbe hajló pusztulása volt a kiváltó ok, legfeljebb csak hozzájárult – én már jóval előtte eljegyeztem magamat a végzettel.

A jegyességem most is fennáll: Nem Bandival, hanem a halállal. Én már eleve egy nemlétebe, az anyám nemlétebe nőttem bele, az volt az alapélményem, és azután is, minden egyes haláleset csak növelte bennem a jegyesség érzését. Olyan fontos dolog élni? – amikor mindenki átkerül oda.

Különben nehogy azt higgye, hogy Dödi rólam készített képeivel elégedetlen vagyok; remélem, ezeken még száz meg talán ezer év múlva is olyan csodálatos leszek, amilyennek ő látott engemet. Kár, hogy a házasság miatt az utóbbi időben már nem festett új aktképet rólam. De arcképet még készít; olajképet, pasztellt és grafikát is; ezenen nem látszik, hogy meg vagyok hívva.

Károly került, igyekezett nem beszélni velem. De én hozzáléptem, és férevontam:
– Nem kéne beszélünk arról, ami Münchenben történt?

Mi történt Münchenben? kérdezte.

Hát ami az irodában. Nem emlékszel?

Mi történt az irodában? játszott a tudatlant. Tudtommal te nem is jártál ott.

Károly, ne viccelj...

Én nem viccelek, mondta. Félek, te viccelsz. Nem is beszéltem Münchenben veled.

Úgy tesz, jöttem rá, mintha semmi sem történt volna. Le akarja tagadni.

Az első reakcióm az volt: És ha szólok Ödönnek?

De nem mondtam ki, mert rájöttem, hogy Dödi nem hinné el. Nemrég azt adtam elő neki, hogy transzban vagyok, látom Bandit, aki bejön ide a lakásunkba és azt kérdezi, hogy van-e borunk, mert inna. És te azt felelted neki – mondtam Dödinek –, hogy nincs, mivel egyikünk sem alkoholistá.

Ezt csak azért találtam ki, mert féltettem attól őt, hogy ha iszik, olyan pocsolyszerű lesz, mint Bandi volt annakidején. Játéknak szántam, afféle színjátéknak. Csakhogy ő nem volt humoránál, és azt felelte, hogy Ady már rég meghalt, nem lehet itt, miket beszélek. Az volt a baj, hogy már korábban is mondtam neki ilyesmit, és ha most előjönne azzal, hogy Károly hogyan viselkedett Münchenben, nem nekem hinne, hanem neki.

Ugyanazt kaptam Károlytól, mint amit fiatalon a Berde Karcival műveltem. A részemről csak gonosz, perfid játék volt az egész, komoly érzések, magyarázat nélkül szórakoztam vele. Károlyban, nem volt ilyen felelőtlen gonoszság – neki csak egy egyszeri kaland volt, egy Fall, ein Unfall, ami megesett, egyszerűen megrémült attól, hogy én folytatni akarom, és menekül tőlem. Nem akar engem. Ha utálna, haragudhatnék rá. De így még csak azt sem.

Úgyhogy bár a tegnap délután írott levelemben azt írtam, hogy tanácsot kérek Magától Károllyal kapcsolatban, vegye úgy, hogy ez tárgytalan. Nem kérek tanácsot, nincs már szükségem rá.

Biztosan ismeri a Hamletből Laertesnek az utolsó jelenetben elmondott szavait: A király az ok, mindenben a király!

Nahát, én ugyazt mondhatom el, csak nem a királlyal, hanem a nagymamámmal kapcsolatban. A nagymamám az ok, mindenben a nagyanyám!

Rájöttem, hogy az életem igazi drámája nem a nagyanyám apám iránti gyűlölete volt, hanem az, hogy engem ennek a gyűlöletnek az eszközéül használt. Nem érdekelte, hogy az én boldogságom is áldozatául esik ennek a gyűlöletnek.

Nem törődött az unokája lelkével, az unokája életének a megkeserítésével – a bosszúja éltette csak. Utána, hogy győzött, és a testvérét is a sírban látta, maga is befejezte.

Az apám sokkal tisztességesebb szülő volt, mint ahogy azt a köztünk lévő feszült viszony miatt kezdetben gondoltam; ő nemcsak Bécsbe és Berlinbe vitte el a másik lányát Emíliát, hanem elfoglalt politikus létére otthon, a közös lakásukban tanítgatta

németre és franciára. Ővele foglalkozott, velem miért nem? Miért nem tanítgatott, mikor én voltam a törvényes gyereke?

A gyűlölete tartott távol tőle, az nem engedte, hogy megismerjem és szeressem az apámat. Nem beszélve arról, hogy ő sem ismerhetett meg engem, távolról tudta csak a sorsomat követni. A nagyanyám az ok, mindenben a nagyanyám!

Bár az ő ellátását is az apám fizette, ellene nevelt. Az anyámat szerette, én csak a hitvány mása voltam a számára. Gyűlölet-tervéhez tartozott, hogy bár kisgyerekként nem kellett volna még tudnom róluk, kíméletlenül ráirányította szememet az apám férfititkaira. Kislány koromban úgy beszélt apám pesti szeretőjéről és a lányáról, hogy csak megutálni tudtam őket.

Ha az intrikáit sokáig nem vettem észre, mégsem vagyok olyan éleselméjű, mint amilyennek hittem magam.

Hogy miért írom ezeket Magának?

Ha valaki maga válik meg az életétől, a környezetében mindenki azzal vádolja magát, hogyha mondott volna, vagy tett volna valamit érte, biztosan nem teszi meg a végzetes lépést. Ha más nem is, de Maga tudja, drága Úrfi, hogy ez nemcsak egy múltó ötlet, hebehurgya elhatározás a részemről; már kora ifjúságomtól kezdve fontolgatom. Valóban lélekbúvárnak kellett volna mennie, meg akarta menteni az életemet azzal, hogy az életem regényének megírására kényszerít. Csakhogy, kedves Úrfi, ahhoz, hogy az ember örömét leli a gondolatai papírra vetésében, a szakma szabályait is bírnia kell. Negyven éves koromban egy szakmát elsajátítani? Ugyan már...

Lehet, hogy az ember élete hamar elenyészik, de város, amit Maga hozott létre és fejlesztett ki a mai formájára, marad. Marad, és még az olyan emberek munkájával is, akik rövid ideig élnek csak benne, csak nő, növekszik. Én egy sírral a temetőben járulok hozzá a városához – ez is több a semminél.

Meg akarom mutatni annak a kislánynak, aki voltam, és aki ma is vagyok, hogy hiába teltek el évek, hiába lett közben felnőtt belőlem, ugyanolyan rettenthetetlen vagyok, mint régen, és meg merem tenni, amit akkor elterveztem.

Áltam az ajtajánál és könyörögtem neki, hogy engedjen be, legalább egyszer még szeretném újra átélni, átérezni azt, ami kint, Münchenben történt... igen, voltam nála, könyörögtem, de nem bocsátott be. Erről már tegnap be kellett volna számolnom Magának, de szégyelltem magam, nem mertem bevallani.

Nem engedett be, azt mondta, nincs itt semmi keresnivalód, úgy tett, mintha nem történt volna köztünk semmi, mintha nem történt volna meg a legnagyobb, ami nő és férfi között megtörténhet, ami az életem sötét alagútjának a végén a felcsillanó fényt jelentette.

Visszalökött a sötétbe.

Még valamit, egyetlen barátom! Azt kérte tőlem, hogy Magát hagyjam ki a történetemből. Dehogyan hagyom ki, drága Úrfi, inkább megírom, hogy Maga nélkül, az állandó noszogatása, – már megbocsásson – zaklatása nélkül nem jöhetett volna létre ez az életírás. Ha nem írom le, nem gondolom végig, és látom át az életemet, nem merem

levonni azokat a konzekvenciákat, melyek a végső megoldást sugalmazzák. Ha az életem könyve őszinte és becsületes lesz, és vele az életem is, Magának köszönhetem.

Úrfi, Maga azon kevesek között volt, akik vigyáztak rám, segítették átvészelni a rám törő viharokat. Velem, mellettem élt, a barátom volt.

A Bandi nem segített. Inkább őt kellett segíteni. Olyan volt, mintha a gyerekem lenne. Az elesett, szánandó gyerekem. Ha kettesben voltunk, mert gyengének mutatkozni. A Miska is, bár ő alig beszélt, nem mondta mi bántja, de mikor rájöttem, ő is, mint egy gyerek, hozzám bújt, hálásnak mutatkozott. A Dödi nem ilyen. Neki nincsenek gyenge percei. És érzelmei sem. Vagy úgy tesz, mintha nem lennének. Ha vannak is, titkolja őket, nem látszanak.

Most, ahogy sorra vettem a fontos férfiakat az életemben, rájöttem, hogy mi volt a hiba, hol rontottam el az életemet. Azaz, miért nem éltem boldogan és kiegyensúlyozottan.

Mert egyik emberem sem hasonlított az apámhoz. Minden férfiban őt kerestem, de nem találtam.

De ha igazán őszinte akarok lenni magamhoz, és ki akarom bontani azt a mélyen, a hétköznapi dolgok mögé zárt megfoghatatlan lényeket, azt az önmagában rejlő igazságot, amit csak ihletett pillanatokban érinti meg az embert, az egykori párjaim, de senki, senkisé, még az apám sem számít. A lelkemben lévő űrben csak én vagyok, egyedül én magam, mindenki más nélkül lebegek a tökéletességben. Ez az az állapot, amit ha egy ritka pillanatban sikerül is elérnem, a következőben már elfoszlik előlem, nincs, hiába keresem, kergetem, újra a hétköznapi valóságban vagyok.

Talán ezt sikerül elérnem majd a tettemmel.

Vissza a földre! kedves Úrfi, csak Magán múlik, hogy a leveleimből mit szerkeszt bele a rólam szóló könyvbe.

Most elköszönök Magától.

Szerettem élni, színesen, sokféleképpen.

Szívemben apró tüzeket hordtam, az őszinte tettű, igazságában szabad emberért; élni, vallani, sokat tenni akartam. De az erőm, a küzdeni akarásom hite elhagyott. Véges volt.

Ha munkáiban, fogalmai szépségében, gondolataiban tovább élek: nem éltem hiába.

Gyakran gondoltam arra, miért voltam olyan, milyen voltam? Nem is csak az, hogy miért voltam, hanem miért lettem olyan?

Nem találok más választ, mint hogy az apám vérét örököltem. Az anyám finomsága és érzékenysége mellé az apám dacos, minden áron önmagát megvalósító természetét. Mindig és mindenhol nekem kellett a legokosabbnak lennem, minden helyzetből nekem kellett győztesnek kikerülnöm.

Hogy a végén itt álljak totál vesztiesen.